

SERIE:

Kobbermine i Armenien

EKF Danmarks Eksportkredit, FLSmith og PensionDanmark har involveret sig i et kontroversielt kobbermineprojekt i Armenien. På et tilhørende smelteværk er arbejdsforholdene rystende. Her følger fjerde artikel i serien.

© Jens Malling

Dansk investeringseventyr

Kobbersmelteri udgør alvorlig sundhedsfare

Forældet teknik forårsager alvorlig forurening, sundhedsproblemer og livsfare på et kobbermelteri, der aftager kobbermalm fra den mine i Armenien, som PensionDanmark og FLSmidth har involveret sig i for 350 millioner kroner. Ekspert kalder forholdene "horrible".

ARMENIEN

af Jens Malling, journalist

Tyk røg svæver mellem overdimensionerede kedler. Som et blågråt slør ligger tågen sig over bunker af slagger. Den fortættede luft oser stærkt af svovl og gør det svært at ånde.

Kobbermalmen syder og bobler. Den smelter i enorme tromler og gløder orange. Larmen er infernalsk. En mekanisme udløses og hele fabrikken brøler højt. Flydende og flere hundrede grader varmt metal flyder i beholdere og afløb.

Kobber-smelteriet ligger i byen Alaverdi, som ligger 25 kilometer fra minen og dæmningen i landsbyerne Teghut og Shnogh.

Alle tre anlæg er ejet af Vallex Gruppen. Smelteriet minder om en kirkegård af forældet teknologi, men ikke desto mindre er det her, at kobbermalmen fra den dansk-finansierede kobbermine, Teghut, raffineres.

I dette inferno arbejder 580 mennesker med et minimum af beskyttelse og til en løn på omkring 1500 kroner om måneden. Stort set ingen arbejdere bærer høreværn, ånde- og drætsmasker eller beskyttelseshjelme. Udluftningen er tilsyneladende ikke-eksisterende.

Hammere, skovle og gasflasker roder rundt i gangene. Flere arbejdere pukler iført snavse- og træningsdragter, hullede sweatere eller slidte blazere.

STRÅLEVARME OG RØG

Vi har forelagt billeder fra smelteriet til speciallæge i arbejdsmedicin, Jane Frølund Thomsen fra Bispebjerg Hospital. Hun forsker

- Vores ansatte er udstyret med al nødvendig beskyttelse, som denne form for produktion kræver. De har særlige masker, handsker, hovedbeklædning og beskyttelsestøj. Arbejdsforholdene passer til vores fabrik, bedyrer Lusine Mejlumyan, direktør af kobbersmelteriet.

© Jens Malling

i arbejdsmiljø i ulande, særligt med hensyn til mineindustrien. Hun formår knap nok at holde sin forargelse tilbage, da hun konfronteres med arbejdssituationen på fabrikken.

- Det ser jo helt vildt ud, siger hun kortfattet.

- Billedmaterialet viser, at arbejdernes sundhed er truet alvorligt. Forholdene på smelteriet forekommer horrible. Vi kan se på billederne, at mændene bliver udsat for mas-

siv støveksposering. At arbejde i den røg vil give kroniske lungeskader og muligvis hjertekarsygdomme, uddyber speciallægen.

Røg forurenede med bly fra forarbejdningsprocessen udgør endnu en sundhedsrisiko, forklarer Jane Frølund:

- Bly kan medføre nerveskader på hjernen samt på nerverne i arme og ben. Derudover er der risiko for nyreskader.

Tidligere tilsynschef i Arbejdstilsynet Has-

se Mortensen har også vurderet forholdene på kobber-smelteriet ud fra vores fotos fra besøget. Han har i mere end 30 år været på talrige tilsyn og har ledet tilsynsindsats på danske virksomheder, og han har svært ved at skjule sin rystelse, da han ser billederne.

- Det, vi ser her, er ikke-forsvarlig tilrettelæggelse af arbejdet. Arbejdsmiljøet befinder sig på et uacceptabelt lavt niveau. Der bliver ikke taget ordentlig hensyn til beskyttelse af arbejdernes sikkerhed og sundhed. Der er hverken tænkt tilstrækkeligt på personlig værnemidler eller afskærmning af farekilder, siger han.

Et foto viser, hvordan en orange geysere af flydende kobber hæver sig op af støbebeholderen og sprøjter ukontrolleret ud på fabriksgulvet.

- At det sprutter sådan med gnister og flydende kobber medfører en høj risiko for, at arbejderne bliver forbrændt. Det må de ikke kunne blive. De skal være beskyttet mod forbrændinger. Flere arbejdere er iført aflagt civilt og slidt tøj, kan jeg se. Den slags påklædning er stærkt brændbar. Det går ikke. Arbejderne skal være beskyttet mod at få gnister og gløder ind under tøjet, så der ikke går ild i det. I sådan et arbejdsmiljø burde de have brandhæmmende og tætte beskyttelsesdragter på, der dækker hele kroppen, noget der ville minde om en rumdragt, siger Hasse Mortensen.

Så sent som i juli 2016 blev to arbejdere indlagt med andengradsforbrændinger efter en ulykke ved smelteovnene ifølge en rapport fra nyhedsmediet Hetq. Hasse Mortensen ser endnu et par fotos. Han kigger på et billede, hvor en mand står faretruende nær et udløb af flydende kobber.

I dette inferno arbejder 580 mennesker med et minimum af beskyttelse og til en løn på omkring 1500 kroner om måneden.

- Det er tydeligt at arbejderne bliver udsat for både strålevarme og røg. Begge dele udgør alvorlige sundhedsrisici. Deres funktioner burde udføres fra lukkede kabiner hvortil der kan tilføres friskluft. Støv fra processer og affald samt strålevarmen udgør en betydelig sundhedsfare både på kort og langt sigt, siger han.

- I dansk og i europæisk praksis har tilsynsmyndighederne altid hørt speciallægerne i arbejdsmedicin, når sundhedsfarer skal vurderes, og disse vurderinger ville have ført

Fabrikshallen er elendigt organiseret. Der ligger redskaber, stiger, affald og andet henkastet mellem bunker af støv fra støbeprocessen. Dette rod udgør en udpræget faldrisiko. Fald over genstande på arbejdspladser er årsag til mange ulykker med alvorlige konsekvenser for den ramte, siger Hasse Mortensen tidligere tilsynschef i Arbejdstilsynet.

📷 Jens Malling

til alvorlige reaktioner overfor ledelsen af en virksomhed, som beskæftiger sine medarbejdere under forhold som dem, vi ser på disse billeder.

INGEN SIKKERHED

Den tidligere tilsynschef klikker videre gennem billederne og lister flere sikkerhedsbrister op:

– Der står en mand lige neden under en støbebeholder med det flydende kobber. Det ser mildest talt ikke betryggende ud. Han befinder sig i en udsat og farlig position. En bærer hjelm, andre ikke. Der er ikke noget system i det. Det er helt hen i vejret. Jeg kan ikke se noget brandudstyr, jeg kan ikke se nogen flugtvejsskilte, jeg kan ikke se nogen skiltning overhovedet. Jeg kan ikke se, hvilke arealer man må bevæge sig i, og hvilke area-

Stort set ingen arbejdere bærer høreværn, åndedrætsmasker eller beskyttelseshjelme. Udluftningen er tilsyneladende ikke-eksisterende.

ler man ikke må bevæge sig i. Der er ingen afmærkning på gulvet. Der er intet af det, man normalt ville kræve på den slags steder.

Endnu en trussel mod arbejdernes sikkerhed er ifølge Hasse Mortensen fraværet af forsvarlige rækværk:

– På fabrikken kan færdsel være forbundet med fare, ikke mindst når man skal arbejde og færdes over det underliggende terræn. Der skal som minimum være afskærmning i form af ordentlige gelændere, så man ikke dratter ned. Ifølge alment anerkendte internationale standarder skal den slags gelændere have afskærmning i fodhøjde, knæhøjde og albuehøjde. Det er der ikke. Hele fodlisten mangler, der også skal forhindre, at man ikke går og sparker klumper og værktøj ned på dem, som går nedenunder.

Hasse Mortensen hæfter sig også ved det, han kalder ”kaosset” på fabrikken:

– Det springer i øjnene, hvor uordentligt, snavset og rodet der er. Rørene i de gelændere, som findes, synes rustne. Blikpladerne, som måske skal tjene som afskærmning, sidder ikke ordentligt fast. Fabrikshallen synes elendigt organiseret. Overalt på billederne ligger redskaber, stiger, affald og andet henkastet mellem bunker af støv fra støbeprocessen. Dette rod udgør en udpræget faldrisiko. Og selv om det kan lyde banalt, så er fald over genstande på arbejdspladserne årsag til mange ulykker med alvorlige konsekvenser for den ramte.

Hasse Mortensen beskriver, på baggrund af de billeder vi viser ham, arbejdsforholdene på kobbersmelteriet som både ”uansvarlige” og ”ualmindeligt ringe”.

Den Internationale Arbejdsorganisation ILO har et regelsæt, der regulerer forholdene i blandt andet kobberindustrien. Det siger, at ”arbejdsgivere har pligt til at beskytte og fremme arbejderes sikkerhed og sundhed.”

Efter at have set billederne fra kobbersmelteriet i Alaverdi slår Hasse Mortensen fast:

– Det, vi ser her, er ikke forsvarligt. Forholdene på fabrikken bryder ILO's regelsæt.

TONSVIS AF TUNGMETALLER

Miljøaktivister, forskere, eksperter i sundhed og kritiske journalister har længe haft smelteværket i søgelyset. Ifølge talrige mediebetretninger og videnskabelige rapporter forårsager kobber-smelteriet alvorlig forurening af luft, jord samt floden Debed, der løber gennem Alaverdi.

En mistænkelig høj forekomst af kræft hos den lokale befolkning menes at være en direkte konsekvens af de tonsvis af tungmetaller, der hvert år ledes ufiltreret op af fabrikkens skorsten.

Den præcise mængde giftstoffer, der bliver ledt ud i luft, vand og jord er dog svær at vurdere, fordi mineselskaberne i Armenien ikke indsamler og udgiver data.

I 2014 undersøgte forskere fra det Amerikanske Universitet i Armenien jorden under Alaverdis skoler og børnehaver. På stederne, hvor byens børn tilbringer en stor del af deres tid, kom forskerne frem til, at forekomsten af det skadelige stof arsen overstiger de tilladte mængder mere end 18 gange.

Den canadiske hjemmeside miningfacts.org informerer om minesektoren på verdensplan og beskriver, hvordan ”udledning af arsen i atmosfæren fra kobbersmelting udgør langt det største bidrag af arsen fra mine- og metalindustrien”. Hele 2006 og

de første ti måneder af 2007 udledte fabrikken i Alaverdi 12 ton arsen, 105 ton støv, 41 ton zink, næsten tre ton bly og tre ton kobber samt en række andre skadelige stoffer i atmosfæren, bekendtgjorde den armenske regering.

Det er tydeligt at arbejderne bliver udsat for både strålevarme og røg. Begge dele udgør alvorlige sundhedsrisici.

HASSE MORTENSEN, TIDLIGERE TILSYNSCHEF I ARBEJDTILSYNET

Samtidig har befolkningen i Alaverdi registreret nogle af de værste sundhedsproblemer i Armenien. De omfatter unaturligt høje forekomster af fødselsdefekter, udviklingsforstyrrelser og kromosomlidelser ifølge en rapport fra Policy Forum Armenia fra 2010.

At smeltning af kobber i Alaverdi frigiver stoffet arsen bekymrer speciallægen i særlig grad.

– Arsen er kræftfremkaldende. Det er skadeligt at indånde. Det kan give både lunge-, hud- og blærekræft. Høj koncentration af ar-

sen i røgen kan give hudkræft, fordi stoffet lægger sig som støv på huden af arbejderne, forklarer Jane Frølund Thomsen.

EKSPERT: VALLEX BRYDER INTERNATIONALE RETNINGSLINJER

Politisk rådgiver i organisationen Mellemfolkeligt Samvirke, Troels Børrild, har også set fotodokumentation af forholdene på kobber-smelteriet i Armenien.

Troels Børrild står for organisationens dialog med virksomheder om deres samfundsansvar og rolle i global udvikling. Inden da var han CSR-rådgiver for internationale kunder som blandt andre Nokia, Saab Gruppen, Volvo Gruppen, ATP, Rockwool og FDB/Irma. Troels Børrild forklarer, at sagen er alvorlig både for det armenske firma Vallex og for de danske virksomheder.

– Retten til et sundt og sikkert arbejdsmiljø er bare en af de basale menneskerettigheder, selskabet virker til at se stort på. Ved at have et så ringe arbejdsmiljø på smelteriet bryder det armenske mineselskab Vallex de internationale retningslinjer, og muligvis også national lovgivning på området.

Smelteværket udgør en del af en produktionskæde, hvor danske FLSmidth, PensionDanmark og EKF Danmarks Eksportkredit spiller vigtige roller. Den daglige leder af den dansk-finansierede mine i Teghut amerikaneren Robert Dickey fortæller, at omkring halvdelen af kobberet fra Teghut fragtes ned til smelteværket i Alaverdi.

– Når det er dér malmen fra den dansk-finansierede mine ryger hen, så er de danske aktører i den grad forpligtet til at rette op på forholdene, siger han. Hvis ikke de danske aktører tager det her alvorligt, så gør de sig sårbare over for en sag ved den danske mæglings- og klageinstitution for ansvarlig virksomhedsadfærd,” forklarer Troels Børrild og uddyber:

– De danske aktører bør bringe det op over for Vallex Gruppen og eventuelt myndighederne i Armenien. Og de må tale med større bogstaver, hvis det ikke er første gang, de bringer det op. Det er i øvrigt også i strid med Vallex Gruppens egne politikker, så Vallex skal rette op med det samme samt give oplysning til de berørte parter. Hvis Vallex nægter, er det armenske mi-

KOBBERPROJEKTET I ARMENIEN

■ I 2013 involverede EKF Danmarks Eksportkredit, det traditionsrige danske ingeniørfirma FLSmidth og pensionselskabet PensionDanmark sig i anleggelsen af en kobbermine i Armenien. Med EKF og PensionDanmark i ryggen kunne det armenske mineselskab Vallex købe udstyr af FLSmidth til en værdi af 350 millioner kroner.

■ Minen har enorme konsekvenser for det omkringliggende samfund. En dæmning, der indeholder millioner ton giftigt affald fra minen, er i fare for at bryde sammen og begrave dele af en nærliggende landsby. Flere hundrede hektar oprindelig skov med et væld af truede dyrearter i den tidligere naturskønne region er blevet fældet, og floder forurenede.

■ Lokale småbønder har fået frataget deres jord for at give plads til minen og er ikke blevet kompenseret ordentligt ifølge deres advokat. Deres sager venter nu på afgørelser ved den Europæiske Menneskerettighedsdomstol.

■ Kobberet fra danskernes mineprojekt forarbejdes på et nærliggende smelteri under forhold, som ekspert kalder ”horrible” og i strid med internationale retningslinjer.

■ Både inden, under og efter opførelsen af minen protesterede det armenske civilsamfund mod projektet. Alligevel besluttede de danske virksomheder at gennemføre det.

FORTSÆTTES PÅ NÆSTE SIDE ➔

Flere arbejdere pukler iført snavsede træningsdragter, hullede sweatre eller slidte blazere.

Jens Malling

neselskab ikke en passende partner for de danske aktører.

En del af forklaringen på de dårlige arbejdsforhold i kobber-smelteriet er ifølge Robert Dickey, at Vallex-ejeren Valery Mejlumyans prioriteter ligger andetsteds for tiden, nemlig i det dansk-finansierede mineprojekt i Teghut.

– Lige nu er han fuldt dedikeret til det. Der lægger han fokus, forklarer Dickey.

'IKKE SÆRLIG GODT'

EKF Danmarks Eksportkredit er ikke bekendt med problemerne på kobber-smelteriet, som den dansk-finansierede mine leverer kobbermalm til. Vi gør chef for social ansvarlighed Claus Primdal Sørensen opmærksom på forholdene.

Vallex bryder den basale menneskeret til et sundt og ikke-farligt arbejde på smelteriet. Hvorfor har I valgt at bidrage til det ved at lade kobberet oppe fra minen blive forarbejdet der?

– Det lyder ikke særlig godt, siger Claus Primdal Sørensen.

– Vi har i udgangspunktet kun interesse i at tingene fungerer, som de skal. Det, vi holder fast i, er, at vores engagement er i minen. Når I nu bringer det frem, så vil vi så tage fat i Vallex Group og høre, hvad er planerne for at forbedre forholdene i smelteriet. Men vores ansvar det er for minen.

De internationale standarder er dog klare om EKF Danmarks Eksportkredits ansvar for de elendige forhold på smelteriet. Ifølge Verdensbankens retningslinjer "hvor der er stor risiko for betydelige sikkerhedsproblemer for arbejdere i forsyningskæder, bør klienten indføre procedurer og afhjælpende foranstaltninger for at sikre, at primære leverandører inden for forsyningskæden træffer foranstaltninger for at forebygge eller rette op til livstruende situationer." (1)

Videre fortæller Verdensbankens standarder om, hvordan EKF Danmarks Eksportkredit bør handle:

"Hvor der ikke er mulighed for afhjælpning, bør klienten over tid flytte projektets primære forsyningskæde til leverandører, der kan påvise, at de overholder denne Performance Standard." (2)

– Vi kan påtale over for Vallex Gruppen, at

vi gerne ser, at de udbedrer forholdene, hvis de ikke er i orden. Det er det, vi skal gøre i henhold til IFC performance standards, siger Claus Primdal Sørensen.

Borgerinitiativet Save Teghut gjorde EKF opmærksom på forholdene på smelteriet allerede i 2013.

'TOMME LØFTER'

Journalist Larisa Paremuzyan dækker mineindustrien i det nordlige Armenien for nyhedsmediet Hetq og har gennem årevis beskæftiget sig indgående med problemerne.

“ Det er en udbredt praksis, at folk i lokalsamfundet straffes med en fyreseddel, hvis de opfører sig på en måde, som Vallex ikke bryder sig om.

LARISA PAREMUZYAN, JOURNALIST

ne omkring kobber-smelteriet i Alaverdi. Hun er ikke optimistisk. At der skulle være planer om at forny det svært forurenende kobber-smelteri til glæde for arbejderne, miljøet og resten af beboerne i Alaverdi, har hun hørt i årevis.

– Ejeren af smelteværket Valery Mejlumyan fodrer journalister, lokalsamfundet og politikere med tomme løfter, siger hun.

Hvor de af FLSmidth opførte faciliteter til minedriften i Teghut fremstår moderne, smart designede og af en høj teknisk kvalitet, udgør kobber-smelteriet i Alaverdi en mørkere side af Vallex' aktiviteter – det armenske mineselskab, som også PensionDanmark og EKF Danmarks Eksportkredit har involveret sig med.

– Valery Mejlumyan har investeret alt i minen i Teghut. Det er tydeligt, siger Larisa Paremuzyan.

Under løfte om fuld anonymitet forsøgte vi i dagevis, at arrangere interviews med arbejderne, så de med egne ord kan fortælle om arbejdsbetingelserne på smelteriet i Alaverdi. Men det lod sig ikke gøre. Larisa Paremuzyan forklarer, hvorfor:

– Forholdene i smelteriet er horrible. Alligevel bliver de ved med at arbejde der. De har ikke andet valg, siger hun og uddyber:

– Det gør arbejderne ekstremt lydige og underdanige, at smelteværket er den eneste arbejdsgiver i byen – et faktum Valery Mejlumyan udnytter som en stok mod dem. Arbejderne er fattige. De er bange for at blive fyret, hvis de siger noget kritisk om Vallex.

Ikke kun i byen Alaverdi, men også i byen Teghut hersker frygten for mineselskabet. Det fortæller en talsperson fra en lokal NGO, der blandt andet beskæftiger sig med de miljødeløsgørelser, som mineprojektet forårsager.

– Arbejderne er bange konstant. De går ud fra, at hvis de siger det mindste, så bliver de fyret, siger talspersonen, der ikke vil have sit navn frem på grund af den stemning af frygt, der hersker. Identiteten er os bekendt.

– Det er en udbredt praksis, at folk i lokalsamfundet straffes med en fyreseddel, hvis de opfører sig på en måde, som Vallex ikke bryder sig om, siger talspersonen.

Den armenske journalist Larisa Paremuzyan og talspersonens beretter om, at frygten ikke begrænser sig til arbejdspladsen. Livet i lokalsamfundet udspiller sig i et klima af kontrol, også for beboere, der ikke arbejder for Vallex.

'EN NATURLIG PROCES'

Den 36-årige direktør af kobbersmelteriet Lusine Mejlumyan sætter sig til rette i en stol af mørkebrunt læder. Vi møder hende på hendes kontor i smelteriet, inden vi har været nede i selve smelteriet og se arbejdsforholdene.

– Fabrikken er byens vigtigste arbejdsgiver og den eneste industrivirksomhed. Ingen har lyst til at miste sin arbejdsplads. Borgerne i Alaverdi kan ikke forestille sig byen uden smelteværket, siger Lusine Mejlumyan, der ikke mener at arbejdsbetingelserne på hendes fabrik fejler noget.

Om den tykke røg fra kobberkombinatet,

der ofte begraver Alaverdi og opland i tæt tåge og udgør en kilde til alvorlig bekymring blandt forskere og miljøorganisationer, siger direktøren:

– Den teknologi, vi bruger, gør, at forarbejdningen af kobberkoncentratet afgiver røg. Det er en helt naturlig proces. Alle udledninger foregår inden for de tilladte normer. Det fører vi tilsyn med.

Lusine Mejlumyan forsikrer, at forholdene for arbejderne på smelteriet ikke fejler noget.

– Vores ansatte er udstyret med al nødvendig beskyttelse, som denne form for produktion kræver. De har særlige masker, handsker, hovedbeklædning og beskyttelsestøj. Arbejdsforholdene passer til vores fabrik. Vi ville aldrig godkende driften, hvis det ikke var tilfældet, siger Lusine Mejlumyan.

Den vurdering står i direkte modsætning til eksperter, som vi har talt med, som beskrevet tidligere.

Efter interviewet med direktøren gik vi ned og så arbejdsforholdene. Herefter spurgte vi Vallex' talsmand David Tadevosyan, hvorfor Vallex tillader sine ansatte, at arbejde i sådan et dårligt arbejdsmiljø.

– Vi gør alt hvad vi kan for at sikre, at deres arbejdsforhold er sikre og ikke har negative indvirkninger på deres helbred. Den armenske regering overvåger situationen nøje, og den vil ikke tøve med at lukke vores aktiviteter, hvis vi overtræder loven på nogen måde, siger David Tadevosyan.

(1) "Where there is a high risk of significant safety issues related to supply chain workers, the client will introduce procedures and mitigation measures to ensure that primary suppliers within the supply chain are taking steps to prevent or to correct life-threatening situations."

(2) "Where remedy is not possible, the client will shift the project's primary supply chain over time to suppliers that can demonstrate that they are complying with this Performance Standard."

Dette er den fjerde i en serie på i alt seks artikler om konsekvenserne af en kobbermine, som den danske Eksportkreditfond, PensionDanmark og FLSmidth har været med til at anlægge i Armenien. De tre første blev bragt i den 18. august og 25. august. De udgives i samarbejde med Onlinemagasinet Eftertrykket. Næste artikel i serien kommer i næste uge.